

El PP valencià i la llengua

En el centenari del
naiximent del cardenal
Tarancón

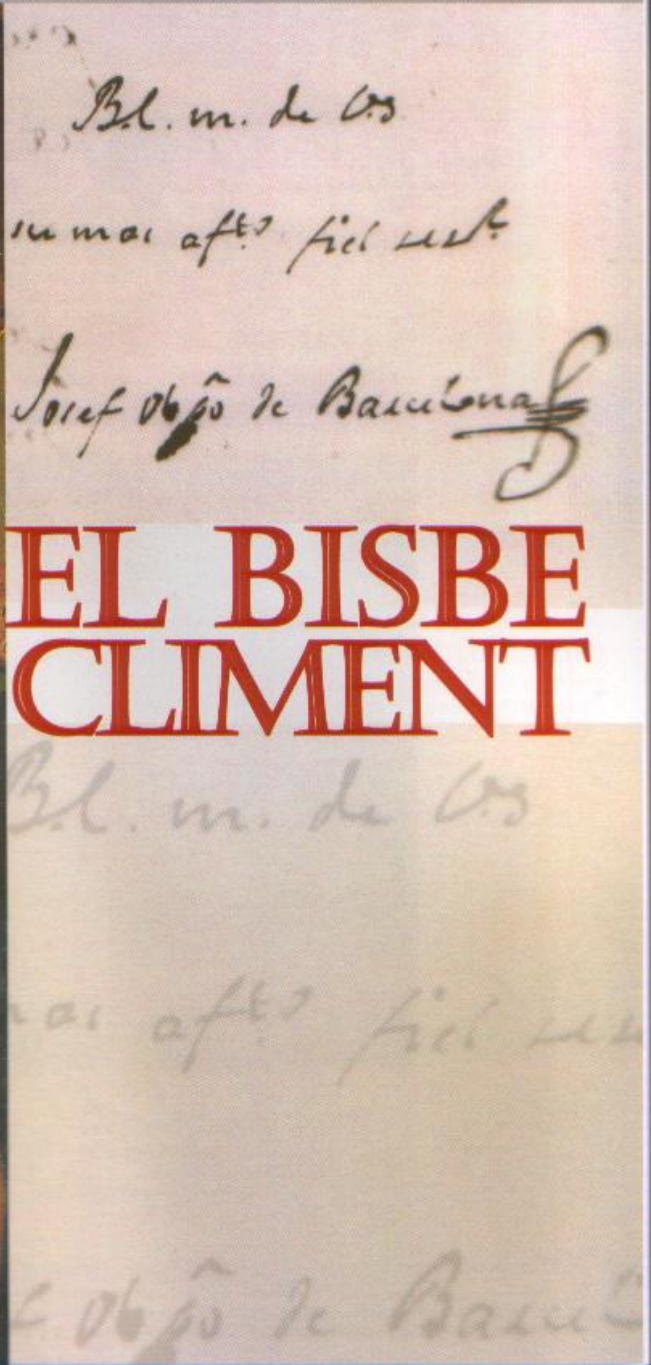
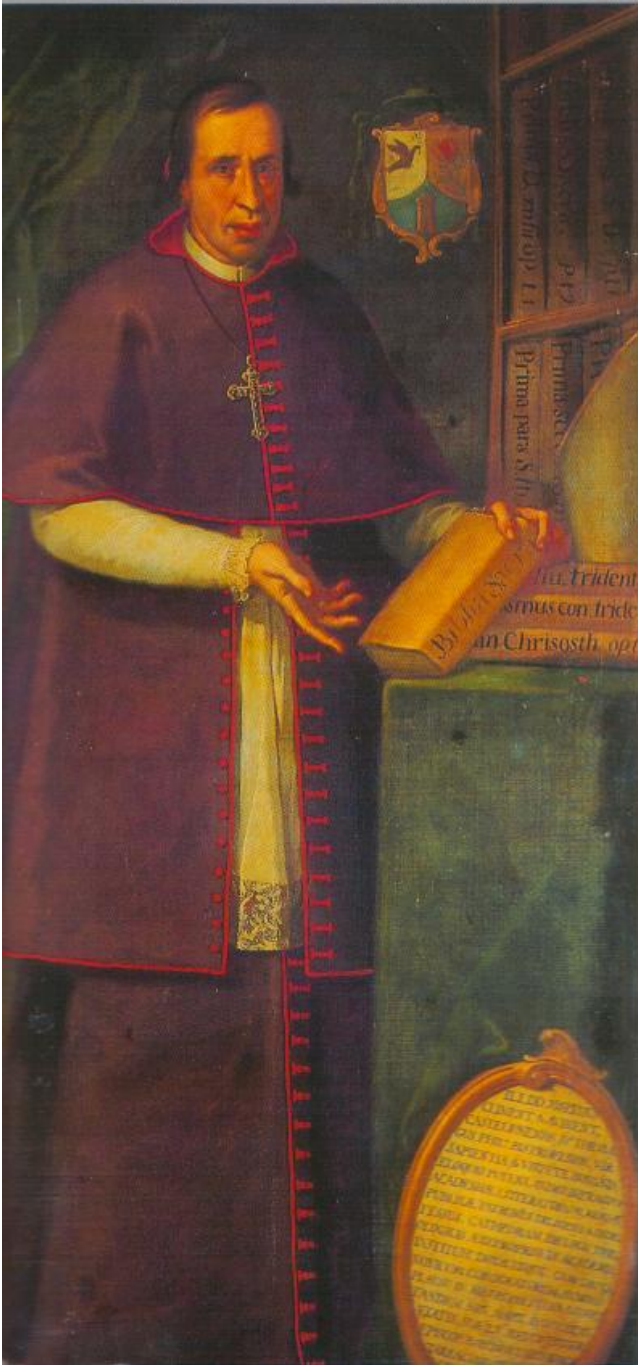
L'abat Oliba

SAÓ

Any XXXIII

Núm. 334
Gener 2009

4 euros

EL BISBE CLIMENT

El triangle Climent, Bayer i Mayans

Dr. Antonio Mestre Sanchis

Prof. emèrit. Universitat de València -UVEG-

■ **Tots els autors** de plans de reforma dels estudis universitaris en el segle XVIII (Mayans, Olavide, Távira), coincideixen en sol·licitar la supressió de les anomenades *escuelas*. També ho desitjava el Govern de Carles III, que pensà haver resolt el problema amb l'expulsió dels jesuïtes i supressió de la seua escola filosòfico-teològica. Era, en el fons, un intent de pensament únic que un govern absolut desitjava controlar.

És que un membre d'*escuela*, a la qual s'adheria en el seu ingrés a la Universitat, sabia que tenia un grup de persones amb els quals podia comptar en els seus projectes, que recolzaven els seus criteris, que propugnaven els seus ascensos i el defensaven dels seus adversaris intel·lectuals. Des d'eixa perspectiva convé analitzar les circumstàncies vitals de Josep Climent, nascut a Castelló, universitari dins de l'escola tomista en l'Estudi General de València, rector i canonge de la metropolitana i bisbe de Barcelona des de 1766 fins la seua dimissió en 1775.

Unes paraules de Francisco Pérez Bayer, amic i quasi-paisà, també tomista, ens presenta el marc adequat de comprensió. Amb motiu del viatge de Floridablanca a Madrid, després del seu nomenament com a Secretari d'Estat de Carles III (12-XI-1776), va passar per Benicarló. Allí va rebre la invitació del que llavors era preceptor dels Infants reials per tal de menjar en sa casa de Benicàssim. Bayer es va traslladar a Castelló i es va hostatjar a casa del dimitit bisbe de Barcelona. "Fuime desde allí, escribe Bayer, a casa del ilustrísimo obispo de Barcelona, don José Climent, íntimo amigo de mi hermano y mío de toda nuestra vida... Luego que entré se enterneció su

ilustrísima y me abrazó".¹ Al dia següent, va arribar Floridablanca i Pérez Bayer va complir els seus deures de preceptor dels Infants reials, i va dinar amb el Secretari d'Estat en sa casa de Benicàssim.

Les bones relacions entre Bayer i el bisbe Climent, eren conegudes: ambdós tomistes i amics, tot i que llur caràcter personal i llur obertura intel·lectual foren distintes.

Obertura intel·lectual

La formació intel·lectual dels nostres dos personatges mereix una breu reflexió. Al marge de l'escola, la línia tomista de la qual havien seguit Bayer i Climent, hi havia a València altres corrents culturals, de les quals el representant més compromés era Gregori Mayans. A banda dels seus estudis jurídics i de la seua càtedra de Codi, Mayans simbolitzava tres corrents culturals clarament definides: humanisme llatí, humanisme castellà i gal·licanisme religiós. Convé observar l'actitud, no sempre idèntica, que van prendre davant aquestes invitacions culturals els íntims amics Bayer i Climent.

L'humanisme llatí, amb base greco-romana, havia trobat una manifestació espectacular en 1732 quan Mayans va publicar *Epistolarum libri sex*, i tres anys després editava *Epistolarum libri duodecim* de Manuel Martí, el degà d'Alacant (Madrid, 1735). Bayer fou molt sensible davant aquesta línia cultural humanista. En contrast, aquest aspecte no va arribar a despertar un excessiu interès en Climent, malgrat que escrivia bé el llatí, com demostren els documents seus conservats.

Un segon aspecte del món cultural mayansià era l'humanisme castellà del

segle XVI. En don Gregori es tractava d'un interès general, religiós i profà, com havia demostrat des dels seus primers assaigs: *Oración en alabanza de las elocuentes obras de don Diego Saavedra y Fajardo* (1725) i *Oración que exhorta a seguir la verdadera idea de la elocuencia española* (1727). En aquestes obres apareixien celebrats tant profans (Garcilaso de la Vega, Cervantes, Saavedra Fajardo...) com religiosos (Fr. Luis de León, Fr. Luis de Granada...) En aquest camp, Climent i Bayer van compartir receptivitat. Perquè si el futur preceptor dels Infants reials va celebrar el valor d'Arias Montano, Climent va quedar corprès de Fr. Luis de Granada. Així ho confessarà anys després en el pròleg a la traducció de la *Retórica* del dominic (1770), amb un càlid elogi de don Gregori.

Però hi ha un tercer aspecte cultural que interessa ressaltar: la religiositat gal·licana del gran segle francès. Tot començà en 1727, quan don Gregori va realitzar, amb son pare, un viatge a Madrid per cobrar els diners prestats al comte d'Oropesa durant el setge de Barcelona per les tropes borbòniques durant la Guerra de Successió. Els Mayans no cobraren els diners, però el jove catedràtic de Codi, va conèixer riques biblioteques i, per mitjà de Juan Interián de Ayala, el *Catecismo histórico* de Claudio Fleury.

L'erudit va quedar encantat i va procurar reeditar l'obra de Fleury per fomentar la pietat. Però, a més d'imprimir el *Catecismo histórico* (1728), va aconseguir llegir no sols els llibres de l'abate francès, sinó tots els grans autors de l'espiritualitat gal·licana. Els majors elogis foren per a Bossuet: "[...] Arias Montano, don Antonio Agustín y Jacobo Benigno Bossuet son los tres escritores moder-

¹ PÉREZ BAYER, F., *Diario de la visita y reforma de los Colegios Mayores...*, Edició d'A. Mestre, P. Pérez i J. Catalá, València, Diputació, 1998.

nos que yo comparo a los más aventajados de la antigüedad en la perfección de saber las cosas".² "[...] Y, en materia de la religión, no he visto hombre que mejor enseñe".³

Realment, Climent fou, també, molt receptiu a aquesta corrent de religiositat gal·licana, com ell mateix confessa en carta al canonge jansenista francès Augustin Clement: "Yo, dedicado a seguir la carrera de las oposiciones de cátedras en la Universidad de Valencia, gasté los mejores años de mi vida en el estudio de la teología escolástica, y no por santo Tomás, sino por Gonet y otros autores españoles del siglo pasado que enseñaron a disputar, no a vivir. Solamente en algunos ratos, que llamamos perdidos, leía a Cano, Alexandre, Fleury, Bossuet etc., porque entonces empezaba a introducirse en aquella Universidad el buen gusto".⁴ En canvi, Pérez Bayer no es mostra ara tan receptiu en aquest particular:

Diferents camins de vida

Ara bé, el caràcter dels dos amics era diferent. Així Bayer va accedir a la política cultural hispana i, després d'obtenir una canongia a Barcelona, va realitzar un viatge d'estudis a Roma, que li va valdre el seu triomf polític i social: visitador del Col·legi Major de Sant Climent de Bolonya, amabat amb l'ambaixador davant la santa Seu, Manuel de Roda (el futur ministre de Gràcia i Justícia) i la seua visita a Nàpols en què va guanyar l'afecte de Carles III.

Contrast amb el seu amic de la infància i particip de l'escola tomista, Josep Climent, que va romandre ancorat a València: llur vinculació a l'Estudi General, tot i que fóra permanent (com va quedar patent amb la creació d'una càtedra *De locis theologicis* en la dècada de 1760 i l'exercici de la càtedra de Filosofia tomista, en diverses ocasions), no fou la seua única preocupació, que compartia amb l'activitat clerical: rector de Sant Bartomeu de la capital i canonge magistral de la metropolitana des de 1748. I, donat els alts càrrecs eclesiàstics que

Francisco Pérez Bayer.

ocupava, Climent va estar amb freqüència en els tribunals de les oposicions de clergues a rectors o a canonges, en els quals, com a bon tomista, no hi afavorí als partidaris de la Companyia, amb els quals mantenia fortes diferències, a causa del control exercit pels jesuïtes en les Aules de Gramàtica i Llatinitat, que donaven accés a la Universitat i que Climent no compartia.

De qualsevol manera, l'activitat intel·lectual de Climent no va passar desapercibuda en València, encara que no es vinculà a l'Acadèmia Valenciana, creada per Mayans en 1742, en la qual intervingueren personalitats eclesiàstiques (paborde Bru, o Asensio Sales, futur bisbe de Barcelona, Agustín Sales, cronista de la Ciutat i Regne...) i seglars (Andrés Piquer, José Nebot, el bibliotecari reial Martínez Pingarrón o el director de la Reial Acadèmia de la Història de Lisboa Francisco Almeida). Sí, mantingué bones relacions amb Andrés Piquer, per a la *Física moderna racional y experimental* (València, 1745) del qual va redactar Climent una censura, a manera de pròleg. Per cert, eixes pàgines del futur bisbe disgustaren a Mayans: l'erudit, que havia llegit el manuscrit inèdit de l'obra, va aconsellar a Piquer que eliminara el qualificatiu de *moderna*, però l'autor no va acceptar el consell. En conseqüència, quan Climent insistí en la seua aprovació en el valor del qualificatiu de *moderna*, don Gregori es va sentir molest.

El cas és que, al marge de la censura de la *Física* de Piquer, Josep Climent adquirí major prestigi en el món clerical valencià en aconseguir la canongia magistral de la metropolitana en 1748. Foren uns anys de predomini dels tomistes, que acabaren regint la diòcesi sota el favor de l'arquebisbe Andrés Mayoral, tomista reconegut. Al voltant del prelat apareixen tomistes que arribaren a ocupar seus episcopals de relleu: Felipe Bertrán de Salamanca i Inquisidor General, Pedro

² Mayans a B. Jover, 17-II-1740, en MAYANS Y SISCAR, G., *Epistolario XI. Mayans y Jover. Un magistrado regalista en el reinado de Felipe V*, edició preparada per Pere Molas, València, Ajuntament d'Oliva, 1991.

³ Mayans a Juan B. Cabrera, 7-I-1736. Text en MESTRE SANCHIS, A., *Ilustración y reforma de la Iglesia. Pensamiento político-religioso de don Gregorio Mayans y Siscar (1699-1781)*, València, Ajuntament d'Oliva, 1968, p. 394.

⁴ Text en MESTRE SANCHIS, A., *Ilustración y reforma de la Iglesia...*, p. 388, n.

El triangle Climent, Bayer i Mayans

Albornoz d'Oriola, com José Tormo, Rafael Lasala bisbe auxiliar i després de Solsona, i Josep Climent de Barcelona.

Un símptoma del poder que van adquirir els tomistes va tindre lloc en 1760. Vicente Calatayud, paborde de Teologia tomista, havia escrit contra Piquer una sèrie de *Cartas eruditas*, però, en realitat censurava tot el moviment il·lustrat: la història crítica (Nicolás Antonio i Mayans), l'humanisme (de Vives a Manuel Martí) i la filosofia moderna (Tosca). Com Mayans era el més censurat, pensà defensar-se, però la seua *Carta* de resposta va trobar l'oposició dels tomistes, que impediren l'imprimatur episcopal. Només quan el jutge privatiu d'imprentes, Juan Curiel, va donar la llicència, els tomistes de l'entorn de Mayoral acceptaren la publicació de la *Carta* mayansiana.⁵

Les diferències amb Mayans

Les relacions de Climent amb l'erudit foren distants i hi ha dos moments significatius: el conflicte de les monges clarisses d'Oliiva i el plet de *navales* entre el capítol de València i el Govern. El primer, originat perquè s'impedia el desguàs de les aigües que travessaven el seu hort. Actitud que molestava a la casa del delme, que depenia del Capítol de la metropolitana. Com Climent era el canonge encarregat de resoldre el problema, don Gregori no va dubtar en exposar-li el seu criteri i, malgrat algunes diferències, com l'elecció de l'advocat, la correspondència fou aparentment normal.⁶

El cas dels *navales* era més complex i basculava entre els plantejaments de la Butlla de Benet XIV del 30 de juliol de 1749 - que defensava Climent - i "...el derecho de conquista, traspasado al cabildo de Valencia por donación dotacional, que es un título perpetuo e irrevocable" que defensava Mayans en el seu informe, que finalitzà el 4 de juny de 1757, publicat anys després en *Cartas*

Andrés Piquer.

morales (1773). El plet entre el capítol de la catedral de València amb l'Audiència i la Secretaria d'Estat d'Hisenda fou llarg i va acabar imposant-se el criteri del Govern. En representació del capítol, en Madrid, va estar Josep Climent, des de 1757 a 1760.

Josep Climent, bisbe de Barcelona

Molts dels col·laboradors tomistes de l'arquebisbe Andrés Mayoral ocuparen seus episcopals en la dècada de 1760 i un dels últims en ésser nomenat fou Climent per a la seu de Barcelona. Justament, el 4 d'octubre de 1766, Mayans, que estava a Madrid per aconseguir la gràcia de la plaça honorària d'*Alcalde de Casa y Corte* pel Govern, rebia una carta d'Hermán, en què deia que Climent -que apareixia ben situat per a la seu de Barcelona- era molt amic de Magi i de Roda, amb els quals mantenia correspondència i afegia: "...pronto marchará a consagrarse a Tarragona".

Per què fou tan tardà el nomenament de Climent com a bisbe? Els coetanis van donar dues versions contraposades. Els seus partidaris i amics deien que Climent es va oposar durant molt de temps i només acceptà la seu barcelonesa davant les continuades pressions d'amics i autoritats. En canvi, els èmuls sempre acusaren l'ambició de Climent per buscar una

mitra. En tot cas, el nomenament per a la seu de Barcelona va tindre lloc el 23 de novembre de 1766.

Dóna la impressió que, nomenat bisbe, les relacions de Climent amb Mayans entren en una fase de comprensió. En 1769, el bisbe de Barcelona va publicar *Costumbres de los israelitas y los cristianos de Fleury*, servint-se de la traducció feta per Martínez Pingarrón, apareguda en 1739 amb l'aprovació de Mayans, però no va incloure en la reedició la censura mayansiana. Mayans va llegir amb interès la Pastoral del bisbe de Barcelona, que precedia a l'obra de Fleury,⁷ encara que per testimonis posteriors sabem que don Gregori va tómer des del primer moment la turmenta que la Pastoral anava a provocar, per les al·lusions a l'església d'Utrecht, que apareixia lloada en la Prefació, quan havia estat excomunicada per Roma.

Davant les protestes del Papa i els elogis dels jansenistes de França i d'Holanda, el Govern espanyol es va veure obligat a convocar una comissió de bisbes que examinara el cas. I ací aparegueren dos "grans patrons" com els definia Mayans: Pérez Bayer i el ministre Roda s'encarregaren de la composició de la Junta que devia jutjar l'ortodòxia de les Pastorals de Climent. No va interindre el Sant Ofici, sinó que l'assumpte s'encarregà a la Comissió extraordinària de bisbes, entre els quals estava José Tormo, bisbe d'Oriola i íntim de Climent, que ja havia intervingut en el tema de l'expulsió dels jesuïtes, als que s'uniren els generals de l'orde del Carme i de la Mercè. La solució fou l'esperada. El bisbe de Barcelona fou absolt i el ministre Roda va aprofitar l'oportunitat per sol·licitar de Roma comprensió i tolerància amb l'església d'Utrecht.

A continuació el bisbe de Barcelona va voler aclarir el seu pensament davant la Santa Seu, o justificar la seua actitud davant el Papa, i va escriure a Climent XIV (9-V-1770). La carta era desconeguda fins que la va publicar Juan Llidó en 1978.⁸ De fet, responia a la invitació del canonge jan-

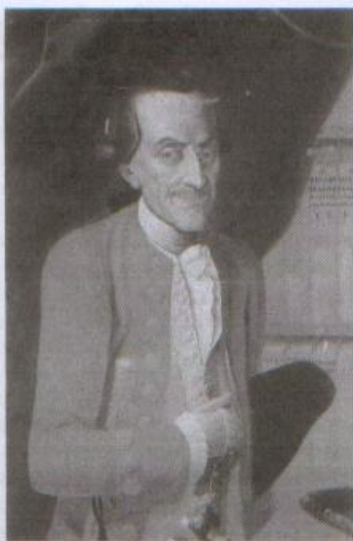
Núm. 334
01/09
SAO
18

⁵ MESTRE SANCHIS, A., *El mundo intelectual de Mayans*, València, Ajuntament d'Oliiva, 1978, cap. "La Carta de Mayans al pavorde Calatayud. Dificultats con la censura", pp. 351-384.

⁶ Les cartes de Mayans a Climent sobre el tema corresponen a l'any 1750 i es troben a BAHM, 147. També va escriure l'erudit a altres personatges sobre el tema: al comte de Benavente (comte d'Oliiva) i a l'arquebisbe Mayoral.

⁷ Mayans a Climent, 17-VII-1769. Text i comentaris en MESTRE SANCHIS, A., *Il·lustración y reforma de la iglesia...*, p. 420.

⁸ LLIDÓ HERRERO, J., "José Climent: fijojansenismo y regalismo en la España de Carlos III, según los documentos de Simancas. Relaciones Iglesia-Estado. Dialéctica episcopalismo-papado", en *Anales valentinos. Revista de filosofía y teología*, IV, 8, (1978), pp. 355-418.

Gregori Mayans.

senista francès Augustin Climent, que va visitar a Climent en Barcelona, i del mateix bisbe d'Utrecht, per tal que els bisbes espanyols escrigueren al Papa, defensant l'ortodòxia de la seua església. Però la carta constituïa, a més, una defensa personal davant el Papa, després de l'aval de la comissió extraordinària dels bisbes espanyols. Climent degué pensar en la conveniència d'escriure-la, a causa de la difusió feta pels jansenistes francesos (Climent i Dupac de Bellegarde) que el bisbe de Barcelona havia rebut, en comunió, a l'església d'Utrecht.

En eixes circumstàncies, Climent exposa amb amplitud el seu pensament. Basat en el seu acusat episcopalisme -i amb les seues conegudes divergències respecte al regalisme- el bisbe de Barcelona va basar els seus arguments en el pensament de Van Espen, que ja havien estat utilitzats per la Comissió Extraordinària dels bisbes espanyols. Algunes paraules de Climent són molt aclaridores: "Si fuese necesario, añadiríamos la reflexión de que en las Iglesias cismáticas hay individuos bautizados que pueden contarse con propiedad entre los miembros de la Iglesia, cuales son aquellos, que por defecto de edad, de talento o de instrucción, viven inculpablemente, con los que siguen el dogma, y por tanto no incurr en sus penas, profesando en lo demás la Religión Católica y participando de sus sacramentos. El Bautismo no los incorporó en la sociedad reprobada, sino en la Iglesia, cuyo es siempre el Bautismo, aunque administrado por los que viven fuera de su comunión. Con este respeto, son parte de la Iglesia Universal..."⁹

Per tal de clarificar amb major precisió el pensament de Climent i les seues diferències respecte a l'episcopalisme dels il·lustrats valencians, em valc d'unes paraules d'Asensio Sales, el seu prede-

cessor en la seua barcelonesa, escrites en 1753, quan era encara catedràtic de Teologia: "La reforma de la disciplina eclesiástica habia de solicitarse congregando concilios nacionales y oyendo dictámenes de sujetos celosos, según la práctica antigua. Pero ahora, si los prelados solicitaran congregación de concilio, tal vez lo impediría el rey aconsejado de los ministros, juzgando que le es más conveniente solicitar por logro de privilegios o concesión privada del Papa".¹⁰

Semblava haver acord en la capacitat dels bisbes per convocar concilis, com instruments de reforma eclesiàstica i moral. Inclús en la convocatòria d'un concili nacional, que es creia seria mal vist tant pel govern com per Roma. El tema de la suprema potestat de jurisdicció del Romà Pontífex no apareix amb claredat en la carta de Climent a Climent XIV. El bisbe de Barcelona advoca pel Papa com a símbol i expressió de la fraternitat i amor, així com de la unitat del Cos Místic. Però, al meu criteri, les paraules bàsiques del seu pensament es poden veure en aquesta expressió de la carta a Climent XIV: "Nostri, Pontifex optime, nihil in eius vel fidei, vel morum doctrinae alienum a Fide orthodoxa, nihil non consonum fidei regulis, nihil non rectum, non sanctum, nihil quod suspicioni ulli locum praebeat".¹¹ És a dir, el bisbe de Barcelona lloa la fe, la moral i els costums dels fidels de l'església d'Utrecht, però res diu de la seua desobediència als mandats del Romà Pontífex.

També va lloar Mayans l'actitud de Climent respecte al reconeixement i ús de la llengua vernacle, al temps que va felicitar al bisbe perquè fomentava la lectura dels bons autors castellans "...para que los catalanes se aficionen a los buenos libros que ellos tienen; pero siempre es necesaria la conservación de la catalana". I les raons són: coneixement de la història, les lleis i la "doctrina cristiana; pues en nuestro reino hay muchos que la aprenden en castellano y no la entienden, porque no saben la lengua extraña como la nativa".¹²

Finalment, està l'episodi de la seua dimissió i l'oferiment del bisbat de Màlaga. Pingarrón era conscient del parany que comportava el destí i li ho explicava a Mayans així: "Han puesto en el disparador al Sr. Climent, para que hiciese lo que ha hecho. Según se habla por Madrid no le querían en Barcelona..."¹³ especialment després de la intervenció del bisbe en l'episodi de les quintes obligatòries, en escoltar les raons dels amotinats, i demanant una moratòria al capità general. Campomanes no li ho va perdonar i va ordinar tota una trama per tal de destituir-lo, de la qual no va poder alliberar-lo l'amistat de Roda i de Pérez Bayer.

I, vistes les coses des d'una perspectiva política, podem pensar que, en assumptes teològic-eclesiàstics, més o menys secundaris per a un monarca absolut, Carles III va cedir a les peticions del seu ministre de Gràcia i Justícia -Roda- i del preceptor dels Infants -Pérez Bayer-, que afavorien a Climent. Però, davant un assumpte com el de les quintes, amb greus implicacions militars i polítiques, el monarca va cedir davant el Fiscal -Campomanes-.

⁹ LUDÓ HERRERO, J., "José Climent: filojansenismo y regalismo...", p. 370.

¹⁰ MESTRE SANCHIS, A., *Mayans y la España de la Ilustración*, Madrid, Instituto de España-Espasa-Calpe, 1990, pp. 183-184.

¹¹ LUDÓ HERRERO, J., "José Climent: filojansenismo y regalismo...", p. 370. "Conociste, óptimo Pontífice, que nada hay en él contrario a la fe o a la doctrina moral, nada que sea discordante con las reglas de la fe, nada incorrecto o no santo, nada que dé lugar a sospecha alguna"

¹² Mayans a Climent, 18-X-1768, BAHM, 166.

¹³ Pingarrón a Mayans, 25-IV-1775. Pingarrón comença a donar notícies sobre les gestions per aconseguir que Climent abandonara Barcelona el 17 de gener de 1775.

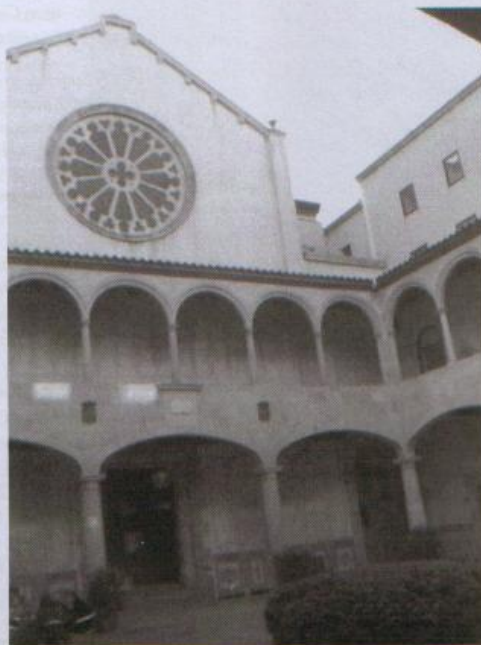
Festes i fervor: vida religiosa i il·lustració catòlica a la diòcesi de Barcelona (1766-1775)*

Dra. Andrea J. Smidt

Professora d'Història. Geneva College - Pennsylvania - EEUU.

■ La Il·lustració o l'“era de la Raó” suposà un fort impacte a l'Europa del segle XVIII, especialment en la seua vivència religiosa, amb una influència decisiva, tant envers l'ateisme, com envers l'aparició de poderosos moviments de reforma religiosa dins l'església. El primer fenomen -que culminà en la Revolució Francesa- ha conegut nombroses investigacions i estudis. El segon, ha estat relativament negligit. Justament per abordar el fet il·lustrat, atenent a la reforma de les pràctiques religioses populars a Espanya, el meu projecte(1) examina el fervor religiós del poble, l'estudi del qual escapa habitualment a l'atenció històrica. “Festes i Fervor” posa de manifest la capacitat de la Il·lustració envers la reforma del catolicisme, practicat per la major part d'espanyols, analitzant com el catolicisme il·lustrat o la Reforma es veu afectat per la pietat popular, en concret a la diòcesi de Barcelona.

Aquest estudi se centra en els esforços de l'excelsa figura de la reforma catòlica i la Il·lustració a Espanya, Josep Climent i Avinent, bisbe de Barcelona, des de 1766 a 1775. El programa il·lustrat, com que fou patrocinat per la monarquia hispànica, va ser un dels que no posà en qüestió la fe catòlica, i fou capdavanter del progrés econòmic i de l'avanç de les ciències, beneficiant sobretot l'elit de la societat espanyola.

Col·legi Episcopal.

En aquest context, Climent és digne de menció, no només perquè el seu concepte d'“Il·lustració Catòlica”, era oposat al patrocinat per la monarquia hispànica, sinó també perquè en el mateix hi havia, implícitament, criticat el regalisme de la jerarquia catòlica del moment i, explícitament, defensava una “il·lustració” -educació, culturització-popular, i la creació a Espanya d'un àmbit públic més independent, en recursos i programes, per augmentar l'educació i la instrucció de les masses. Examinant les pràctiques populars reli-

gioses, que foren objecte de reforma, així com també els esforços de Climent envers la promoció d'un millor enteniment de la fe catòlica, que s'orientaven a la seua vivència interior, més que no a les formes externes de pietat; jo defenso que, mitjançant l'establiment d'escoles gratuïtes de primeres lletres, amb la reforma del pla d'estudis del Seminari o Col·legi Episcopal i la distribució massiva de llibres, pastorals i edictes, Climent va fer possible la presència de la Il·lustració a la Barcelona del segle XVIII. Posades de manifest les tensions creades per la diferent concepció dels projectes proposats per Climent i els de la monarquia hispànica, el nostre bisbe fou forçat a dimitir. I, tot i caure en desgràcia, en ser acusat de “separatista català”, pel Consell de Castella -Campomanes especial-

ment-, el pla de Climent per a la reforma i la seua posada en pràctica, tingué un considerable impacte, en la forma d'entendre la Il·lustració a Espanya. ■

----
* Traducció de Violant Estrella, becària d'investigació. Universitat de València.

I Vid. SMIDT, ANDREA J., (2002): *Piedad e ilustración en relación armónica. Josep Climent i Avinent (1706-1781), obispo de Barcelona*. Manuscrits núm 20. Rev. Hª Moderna. UAB, pp. 91-109.

El bisbe Climent a la historiografia

Dr. Marc Antoni Adell
Universitat de València -UVEG-

■ **En el decurs** històric, diversos autors -erudits, estudiosos, investigadors...- fan esment de la figura i l'obra de Josep Climent -els més de forma elogiosa i els menys de manera poc afectuosa-. I encara ara, als nostres dies, Climent resulta conegut i citat i, fins i tot, recercat i valorat en els repertoris bibliogràfics, en la documentació arxivística, en pàgines web i en noves recerques que se suscitaven. Aquesta que segueix és una aproximació -incompleta, és clar- al perfil del nostre personatge, espigolant entre els qui se n'han fet ressò: des dels seus contemporanis al moment actual.*

1) Referències de reconeixement:

-Personalitat:

Fèlix Amat en la *Breve relación...* explica com "[...] *lograba [Climent] que todos procurásemos imitarle en la circunspección, modestia, amor a las letras i retiro, desinterés, veracidad y buen trato con las gentes*" (Vid. Corts).

Formentín diu de Climent que era un home "[...] *de recia personalidad*" i, fruit de les seues conviccions, "[...] *desplegó una actividad asombrosa*", malgrat la seua avançada edat -de Barcelona estant- i això en els camps "*económico, religioso y social*" (Vid. Formentín).

Adell, en citar Llidó per la lletra que adreçà el nostre bisbe al papa Climent XIV, intercedint per l'església d'Utrecht, afirma que: "*Climent (fou) un home fermament convençut del que defensava, alhora respectuós i contundent, tendre i exigent alhora*" (Vid. Adell).

A la fi, segons Adell, en definir el perfil intel·lectual i humà d'aquest home, diu que "[...] sembla que no faltarem a la veritat si el qualifiquem d'estudiós, llegit, sabut, crític, inquiet, de fortes conviccions religioses, però gens dogmàtic, obert al progrés de la ciència, sensible als esdeveniments i necessitats de la societat del seu temps, ferm front als poderosos i tendre envers els més febles, infatigable corresponsal, de paraula fàcil i contundent i autor d'escrits ben construïts i documentats, europeitzant, il·lustrat i il·lustre en el seu temps i ara" (Vid. Adell).

-Religiositat:

"[...] *este Prelado venerable [Climent], que hace honor al ministerio pastoral, y á España [...]* porque siendo uno de los

Obispos que han hecho mas honor a Espanya en este reynado" (Vid. Sempere y Guarinos).

Pérez Bayer, un altre il·lustre contemporani de Climent i que l'acompanyà en els últims moments i presidí les exèquies del seu funeral, el qualificava "[...] *como uno de los más grandes tesoros que, en nuestros días, ha tenido la Iglesia de España*" (Vid. Llidó).

L'arquebisbe de Lyon, en carta a Climent, i respecte al que l'arquebisbe anomena "*nuestro ministerio*", diu: "[...] *lo creo conforme a aquel espíritu de unión y de concierto, que deve reynar entre todos los Obispos y al que nos convidais [...]* por las mas fuertes razones". I s'estén en la defensa de la col·legialitat episcopal, per tal de "*consolarse y fortificarse mutuamente*" (Vid. Rosa Mª Pascual).

Tomsich, en referir-se a la seua condició de clergue diu: "*Joseph Climent, según aparece en sus escritos y en su manera de obrar, era un clérigo ejemplar*" (Vid. Tomsich).

"*De todos los ilustrados -diu A. Smidt-, Josep Climent i Avinent (1706-1781), obispo de Barcelona de 1766 a 1775, permanece sin parangón, en toda la centuria dieciochesca, a causa de su intento específico de imbricar nociones de la Ilustración con la reforma del catolicismo*" (Vid. Smidt).

I Corts parla de Climent com un "bisbe reformador" i explica que "[...] sobresurt pel seu rigorisme moral [...], per l'enyorança de l'Església primitiva [...], i pel seu ultramuntanisme". I encara afegeix: "[...] l'accentuat episcopalisme i conciliarisme [...], que el mena a col·locar el Papa gairebé en un estat de *primus inter pares*, respecte del col·legi episcopal". I, pel que fa a la infal·libilitat del Pontífex, Climent no li la reconeix sinó juntament amb els bisbes i per això "[...] advoca per la convocatòria d'un concili general". I, en assenyalar algunes notes del seu episcopalisme, Corts destaca "[...] la seva lluita contra la superstició" (Vid. Corts).

-Oratòria:

Martín i Picó, contemporani de Climent, en el sermó de benedicció de la reconstrucció de les Aules, diu: "[...] *pasa a Valencia, y la capital del reyno le oye con igual fruto [...]* la doctrina que derrama desde las cátedras y la elocuencia desde los púlpitos" (Vid. Adell).

El relator episcopal en referir-se a les "[...] tres impresions diferents de la rethòrica de Granada y a esta impresió, al

El bisbe Climent a la historiografia

zel y al exemple del Sr. Bisbe" afegeix: "[...] que es lo millor o uns dels millors predicadors de España, se ha mudat y millorat la predicació en lo bisbat singulariter en esta ciutat" (Vid. Tort).

Corts afirma que "[...] fou mestre de la predicació". Per tot això conclou el

que ell anomena "[...] la imatge d'un Climent *eclairé*" (Vid. Corts).

Tomsich, quan valora la seua capacitat oratòria diu: "[...] se aprecia la escueta y lúcida prosa del obispo de Barcelona *Joseph Climent*" (Vid. Tomsich).

-Pedagogia:

Adell el descriu com "[...] aquell professor que, tot just s'iniciava en les tasques docents, però que es mostra-

va rigorós, crític, documentat, metòdic i incansable lector", en referir-se a la tasca docent com a catedràtic de Filosofia tomista (Vid. Adell).

Moreu Rey, en parlar del moment històric a la Península i a Europa, s'expressa així: "Josep Climent, que farà escola com a bisbe de Barcelona, més tard, havia estat molt jove professor a València i havia aconsellat els primers passos d'en Piquer" (Vid. Moreu Rey).

El mateix Climent, en carta a Manuel de Roda, *Secretario de Gracia y Justicia* de Carles III, el 22 de març de 1766, per "argumentar" la seua renúncia a la diòcesi de Barcelona, s'expressava així: "No obstante la cortedad de mis talentos y facultades, procuro con algún fruto fomentar la aplicación de muchos estudiantes de esta Universidad" (Vid. Tort).

El seu primer biògraf, Balbàs, en l'article que publicà arran de la mort del bisbe, tot resumint el seu pensament envers la cultura, la ciència i l'educació afirmava que "[...] socorria a algunos profesores beneméritos, pagaba los grados a varios estudiantes pobres [...] imbuía en los ánimos de todos el amor a las letras y la aplicación al estudio" (Vid. Balbàs).

"Ha estat precisament -diu Corts- la influència del bisbe de Barcelona sobre diversos intel·lectuals, el que ha portat alguns autors a parlar de l'existència i de la irradiació, fora fins i tot de Barcelona, d'una escola climentina" (Vid. Corts).

I Bonet i Baltà diu: "Sabem que el bisbe Climent, entre altres iniciatives tomistes, establí en un pla extens la restauració dels estudis del seminari que, en aquella època era, tancada la Universitat per Felip V, era el centre intel·lectual més prestigiós de Barcelona" (Vid. Bonet i Baltà).

L'arquebisbe de Lyon, en la lletra que li adreçà arran de la publicació de les *Costumbres de Fleury* li diu que "[...] vuestras luces os han hecho descubrir el origen principal, en la ignorancia" i lloa en Climent que "con el establecimiento de

■ Carles III.

escuelas públicas y gratuitas, habeis proveido a la instrucción de los pobres y de la juventud" (Vid. Pascual).

I pel que fa a la llengua, Formentín afirma de Climent "[...] no abandonó nunca el uso del catalán, a pesar de la castellanización impuesta por los borbones" (Vid. Formentín).

"Climent fou -diu Adell- un educador total. Perquè no se'ns presenta com a simple erudit, ni com a teòric de l'educació [...]. Fou alguna cosa més: un testimoni constant, l'exemple d'una vida entregada a l'educació, un referent permanent de pedagogia vital" (Vid. Adell).

-Il·lustració:

Adell de Climent diu: "Efectivament, de manera sistemàtica apareix Climent en la nòmina de figures de la Il·lustració valenciana, espanyola i europea, en els manuals a l'ús" (Vid. Adell).

Mentre que Andrea J. Smidt, professora de la universitat d'Ohio -EEUU- es refereix al nostre personatge com l'"emblemático Josep Climent i Avinent [...] uno de los principales representantes de la Ilustración española" (Vid. Smidt). En *El pensamiento ilustrado a Catalunya* (Barcelona, 1966), Moreu Rey ha dedicat atenció preferent a la figura del Dr. Climent i el qualifica com "el més prestigiós dels prelats il·lustrats que regentaren la diòcesi (de Barcelona) durant la segona meitat del segle XVIII" (Vid. Moreu Rey).

Climent fou qualificat d'"hombre de talante reformista e incluso tachado de jansenista" (Vid. Perlasia i Botey).

Adell explica que "Les seues lectures abastaren també, els *mercurios* i *gazetas* -la premsa del moment- que mantenien a Climent al dia, no només en assumptes propis del seu ministeri sinó, i molt especialment, en temes socials, polítics i culturals" (Vid. Adell).

Bonet i Baltà s'expressa així, en referir-se al nostre personatge: "El senyaler dels il·lustrats, diria que és el bisbe de Barcelona, Josep Climent que fou de fet l'iniciador d'una mena d'escola d'eclesiàstics il·lustrats a Catalunya" (Vid. Bonet i Baltà).

Rosa Mª Pascual afirma que "[...] sus ideas de reforma de hombre ilustrado, se van intensificando [...]. En todo se muestra renovador" (Vid. Rosa Mª Pascual).

-Europeisme:

"Climent, desde 1767, era considerado por el abad jansenista francés Clément el hombre más próximo a las ideas renovadoras", diu Appolis, en esmentar l'europeisme renovador de Climent (Vid. Llidó).

La infatigable activitat pastoral de Climent li donà renom i, aviat, transcendia els límits de la ciutat, del Principat i del Regne i així "[...] la *Gaceta Eclesiástica de París de 1769*, se hace eco de las iniciativas del obispo de Barcelona i las resalta de forma muy elogiosa" (Vid. Formentín).

Andrea Smidt diu que: "Extractos de sus cartas llegarían a publicarse en las pro-jansenistas *Mouvelles Ecclésiastiques de Francia*, ganándole la reputación de ilustrado de la iglesia española" (Vid. Smidt).

I, últimament, el Dr. Mestre, es refereix al nostre bisbe amb aquestes paraules:

[...] Climent, évêque de Barcelone, qui fut accusé de jansénisme, à cause de son caractère rigoureux, pour être défenseur des droits des évêques, ainsi que par sa relation avec les principaux protagonistes de l'affaire: Gabriel du Pac de Bellegarde, Augustin Clément de Lizon et le célèbre archevêque de Lyon, Antoine Malvin de Montazet (Vid. Mestre).

II) Referències crítiques:

No totes, però, les opinions expressades foren favorables a Climent. Així, amb ocasió de l'intent del bisbe de mediar en l'avalot de quintes, Campomanes acusà Climent de: "[...] resistencia a las leyes y órdenes de V.M. y de mantener una junta ilícita y confederación de los gremios, con usurpación de las facultades del trono" (Vid. Tort).

I encara perquè s'interessà pels empresonats i arribà a ajudar econòmicament les seues famílies, el govern de Madrid, especialment el fiscal del Consejo de Castilla, acusaren Climent de "separatista" i Campomanes proposà se'l cridara a l'Audiència, per atemorir-lo. (Vid. Adell).

També l'Audiència de Barcelona, intervingué en recollir les pastorals de Climent, argumentant que "Es una justa cautela evitar, en estas pastorales, quanto directa o indirectamente pueda interpretarse en mal sentido contra la Autoridad pública" (Vid. Llidó).

El mateix Papa Clement XIV s'adreçava en carta a Carles III, amb el prec que manara examinar les pastorals del bisbe de Barcelona "[...] pues parece que sus sentimientos no corresponden a un Obispo y especialmente Obispo de España, Reino de pureza y de piedad" (Vid. Llidó).

Convé no oblidar al respecte -com recorda Smidt- que "[...] la *projesuita Gaceta de Utrecht*, publicó un artículo motejando la pastoral -de 1769- de Climent, de anti-papal." (Vid. Smidt).

I molts anys abans, de la Cort estant, comissionat pels canonges de la seu valentina, pel plet sobre delmes, en no produir-se resultats immediats, fa que Mayans l'acusara d'"inhàbil" (Vid. Tort).

I, pel que fa a la llengua, Colón i Soberanas l'arriben a titllar de "pedagog eliminador del català, en l'ensenyament eclesiàstic de Barcelona" perquè edità una *Gramàtica Castellana* (Vid. Colón i Soberanas).

Així, doncs, com tota figura eminent i compromesa, no es deslliurà Climent de ser qüestionat per alguns. El seu perfil biogràfic, però, ens dóna testimoni de la seua bonhomia i coratge en abordar amb honestat i rigor les qüestions que interpel·laven i angoixaven als seus conciutadans -i a ell mateix- i en defensar les causes que considerava justes. I això amb clarividència intel·lectual, com a bon il·lustrat, amb sensibilitat i tendresa, com a bon humanista, i amb caritat i fe, com a bon creient. Un personatge, per tant, digne de la recerca historiogràfica més rigorosa. ■

* Per a la bibliografia vegeu la web www.bisbeclement.ujj.es

Josep Climent i Avinent: cronologia

- 1706: Naix a Castelló de la Plana: *Josef, Francés, Gargori...*, fill de Josep Climent i Teresa Avinent.
- 1719: Acaba els estudis de primeres lletres i de Gramàtica a Castelló i es trasllada a València.
- 1722: Obté la condició acadèmica de Mestre en Arts.
- 1726: Llicenciat en Filosofia, es prepara per a les oposicions a càtedres.
- 1727: Aconsegueix el grau de doctor en Teologia.
- 1728: Ocupa la càtedra anual de Filosofia Tomista.
- 1738: Mestre de patges de l'arquebisbe Mayoral.
- 1740: Rector de Sant Bartomeu, on funda una escola de primeres lletres.
- 1748: Accedeix, per oposició, a la condició de canonge magistral.
- 1754: Construcció d'una escola de primeres lletres, a la placeta del Rosari o de Pescadors, a Castelló.
- 1755: Obté, de l'Ajuntament de Castelló, permís per construir dos forns de pa, amb què mantenir les escoles de primeres lletres del barri de Sant Felix i de la plaça del Roser.
- 1757: Viatge a la Cort, comissionat pels canonges de la Seu valentina.
- 1764: Creació de la càtedra de *locis*, a la Universitat de València.
- 1766: És nomenat bisbe de Barcelona.
- 1767: Fundació d'escoles de primeres lletres, a la ciutat de Barcelona.
- 1769: Climent proposa a l'*Academia de Buenas Letras* de Barcelona, la confecció d'un Diccionari català-castellà-llati.
- 1770: Escriu al papa Climent XIV, intercedint per l'església d'Utrecht. Prologa la Retòrica de Granada.
- 1771: Renova el Col·legi Episcopal. Promou al llatinista Zamora, com a mestre de Gramàtica, per a les Aules de Castelló.
- 1772: Remodelació de l'Hospici de Barcelona.
- 1773: Avalots de "les quintes" a Barcelona; paper moderador i pacificador de Climent.
- 1774: Campomanes l'acusa de "separatista". S'inicia la construcció del primer cementeri públic -de "Llevant" o "Poblenou"-.
- 1775: Conformació de la Biblioteca Pública Episcopal de Barcelona. Renuncia a la mitra barcelonina i es retira a Castelló.
- 1776: Fa testament i nomena hereu universal dels seus béns, a la fundació del *Col·legi dels Òrfens*. Funda una *libreria pública*.
- 1779: L'arquitecte A. Gilibert elabora els primers plànols, per a l'ampliació de la casa de Climent, que es convertiria en el *Col·legi dels Òrfens*. Climent pateix de les febres terciànes.
- 1781: Felix Amat fa l'última visita a Climent, a Castelló. El bisbe encara manté correspondència amb Clément. Nou atac d'apoplexia i mor el 28 de novembre, el bisbe dimídit, Dr. Climent. Consternació popular a Castelló.

Amb aquestes valuoses aportacions d'erudits i estudiosos de la figura de Josep Climent, que SAÓ ha volgut fer avinent als seus lectors i lectores, es pot donar per conclòs el III centenari del naixement d'aquell il·lustrat, valencià i bisbe de Barcelona. L'esdeveniment ha estat una successió d'actes cívics, artístics, acadèmics, mediàtics, culturals, educatius i de sensibilització social i institucional, a favor de la recuperació de la memòria històrica d'un personatge encara no prou reconegut i valorat.

Amb seguretat, el camí encetat pels estudiosos –biògrafs, investigadors, professors, documentalistes...- envers la figura de Climent, continuarà de diverses maneres i enfocaments. I la ciutadania té una magnífica oportunitat d'amarar-se de Climent, en la pàgina web de la UJI –www.bisbeclement.uji.es- i en les publicacions que es deriven –SAÓ inclosa-, a l'entorn de la seua figura, de resultes dels materials elaborats –conferències, ponències, comunicacions, recerques documentals, nous enfocaments de la seua personalitat... - en aquest III centenari.

Justament, perquè encara hi ha aspectes a descobrir i dimensionar, de la seua personalitat "polièdrica" –en un context tan atractiu com és la il·lustració-, un grup d'investigadors ha conformat un grup de recerca per continuar itinerant, des del present i vers el futur, pels viaranyes del nostre passat històric.

